

ÖSSZEFOGLALÓ

a magyar nyugdíjrendszerről és problémáiról, valamint a lehetségesnek tartott megoldásokról vallott nézetekről

Összeállította : Matits Ágnes (ITCB)

A magyar nyugdíjrendszer változtatásra szorul. Ez egy stabil közös pontja annak a felmérésnek, amelyben arra kerestük a választ, hogyan vélekednek a magyar szakértők a nyugdíjrendszerrel kapcsolatban. S persze vannak nagyon eltérő észrevételek és javaslatok is, de meglepő módon mégis látszik valami konvergencia a nézőpontokban. Még a végén kilakul valami közös álláspont !??

A cél az, hogy mielőtt bármiben megegyezés születik a jelenlegi nyugdíjrendszer stratégiai megváltoztatására vonatkozóan, mind az esetleges javaslattevőknek, mind a tényleges döntéshozóknak tudnia kellene mindarról, amit mások gondolnak erről a problémáról.

Ezért került sor arra a meglehetősen szokatlan, s mind a politikai, mind a tudományos életben – elismerem - kicsit naiv, s egyes félelmek szerint sehova se vezető lépésre, hogy a szakemberek meglehetősen széles táborában elindítottunk egy körkérdést, ezúttal a modern technikát felhasználva e-mailen.

A kérdések, amelyekre választ kértünk, így hangoztak :

1. ***Te miben látod a magyar nyugdíjrendszer legfontosabb problémáit?*** (legfeljebb 10 szempontot kellene felsorolni.)
2. ***Melyek azok a megoldások, amelyek – véleményed szerint – a megoldást segítenék?*** (Itt is legfeljebb 10 pontot soroljál fel, amelyet elsőként megvalósításra javasolnál.)

Igaz, abban is konszenzus mutatkozott, hogy valóban „szükség van nyílt, széleskörű vitára”. A nyugdíjreform túl sok embert érint ahhoz, hogy lényegi kérdései kormányhivatalok zárt ajtóinak mögött dőljenek el.” Érdekes egybeesésként ugyanezt a vélekedést tükrözi a www.portfolio.hu honlapon most már hónapok óta folyó vita is. S ha egy irányba tudunk nézni, az mindig segít.

Ebben az összefoglalóban arra vállalkozom, hogy a körkérdésekre visszajuttatott válaszok¹, s némileg a www.portfolio.hu honlapon folyó vitában olvashatóakat is figyelembe véve, megpróbáljam összegezni az elhangzott véleményeket és javaslatokat. A vélemények megosztottsága miatt már előljáróban is látszik, hogy ez a vállalkozás elég reménytelen: aligha várható mondjuk egy tudományos alapon felépített elemzés, mert

¹ Ezúton is megköszönöm mindazok munkáját, akik véleményük elküldésével megtiszteltek. A körkérdésre összesen 18 válasz érkezett. A válaszadók: Augusztinovocs Mária, Banyár József, Bauer Tamás, Borza Gábor, Czajlik István, Deutsch Antal, Erdős Mihály, Fehér Csaba, Hetényi István, Holtzer Péter, Király Júlia, Kóhalmi István, Matits Ágnes, Palotai Dániel, Párniczky Tibor, Rézmovits Ádám, Simonovits András, Szalai Júlia,

Ezen kívül Portfolio.hu oldalain folyó nyugdíjvita során a 2006 szeptember 17-ig megjelent cikkekben foglalt idevágó véleményeknek is igyekeztem hangot adni.

nagyon hamar kiderült, hogy nehéz az érveket és ellenérveket (ha vannak egyáltalán) konzisztens rendszerbe foglalni. De ez ezúttal nem baj, hiszen az én tisztem ezúttal csak az előforduló vélemények felsorolása, s valamiféle rendszerezése. Itt és most nem fogok még kísérletet sem tenni az elhangzottak kritikai véleményezésére, s főleg nem valamiféle „világmegváltó” javaslat megfogalmazására. Azt nem ígérhetem, hogy helyenként nem jelenik meg a saját véleményem is, de nagyon igyekeztem, hogy csak annyira, mint másoké.

Az összefoglaló a következő módszertant követi : Sorra vesz a nyugdíjrendszerrrel kapcsolatosan felvetett kérdésköröket és egymást után felsorolásra kerülnek az adott kérdéskörrel kapcsolatosan a szakértők véleményében megjelenő álláspontok.² Majd minden témakör végén megpróbálom egy-két kérdésben összefoglalni, hogy melyek azok a döntéscíklő kérdések, amelyek egy konszenzus kialakítása érdekében mindenképpen megválaszolásra várnak.

Óvakodom attól, hogy az egyes véleményeket nevesítsem. Részben azért, mert esetleg félreértettem néhány ember mondandóját, s így nem kerülhet sor arra, hogy bárki „én nem is ezt mondtam”, vagy „én ezt nem mondtam” alapon esetleg megbántódjon. Másrészt meg azt veszem észre, hogy egyes véleményeket néhányan aszerint ítélnék meg, hogy ki mondta. Szóval azt remélem, hogy így kicsit tárgyyszerűbbnek sikerül megmaradni.

Ugyanakkor persze csak nagyon kevés válasz érkezett az eredetileg kért rövid, felsorolásos formában. Vagyis általában kifejtő magyarázkodásokat kaptam, vagy éppen nem is erre a célra készült, de a tárgyhöz szorosan kapcsolódó anyagokat. Hát ezeket összefoglalni, rendszerezni, egy felsorolásba illeszteni nem volt könnyű. Vagyis lehet, hogy valamit kihagytam, lehet, hogy valamit félreértettem. Úgyhogy minden kedves olvasót/hallgatót arra szeretnék biztatni, hogy tekintse ezt az összefoglalót első változatnak, s bátran egészítse ki a saját véleményével azt a kérdést, amire az általa adott (vagy ismert) válasz szerinte hiányzik.³

Az összefoglaló az alábbi kérdésekre vonatkozóan megjelenő vélekedéseket tartalmazza:

- 1. Mi az a nyugdíjrendszer?**
- 2. A nyugdíjrendszer struktúrája**
- 3. Mit értünk nyugdíjreformon?**
- 4. A jelenlegi nyugdíjrendszer fő problémái**
- 5. Hogyan tovább?**

² A felsorolás sorrendje nem mindig tükrözi sem az említett szempont vagy vélemény fontosságát, sem előfordulásának gyakoriságát a válaszadók esetében

³ Bármilyen kiegészítést, hozzászólást, észrevételt szívesen veszek a következő e-mail címen : amatits@itcb.hu

1. MI AZ A NYUGDÍJRENDSZER?

MIT VÁRUNK EGY NYUGDÍJRENDSZERTŐL?

Az általunk vizsgált kérdés, nevezetesen a nyugdíjrendszer problémái, illetve a legcélravezetőbbnek tartott lépések, nem lehetnek függetlenek attól, hogy mit is tartunk a nyugdíjrendszer feladatának, vagy még egyszerűbben, mit is tekintünk „A nyugdíjrendszer”-nek. Az alább felsorolt vélemények jól tükrözik, hogy mindenekelőtt abban kell megállapodni, hogy *mit tekintünk a nyugdíjrendszer által megoldandó feladatnak.*

A nyugdíjról, a nyugdíjrendszerről alkotott felfogások között az alábbiakkal találkozhatunk:

- Először azért volt állami nyugdíjrendszer, mert volt egy réteg, amelyik nem tudta megteremteni időskorú minimális megélhetési feltételeit. Kellott egy rendszer, amelyik ezt kötelezés útján megteremti, és ezzel egyben a munkaerő reálisabb költségét is napvilágra hozta. Később ez megtetszett azoknak is, akik képesek lettek volna gondoskodni magukról, de ezzel reálisan, önkéntesen nem lehetett számolni. A rendszer előtakarékoságra épült, nem szolidaritásra.
- Egy jól tervezett és jól szervezett társadalombiztosítási nyugdíj nem szükséges rossz, hanem egy nagyszerű találmány.
- A nyugdíjrendszernek kettős a feladata van: *egyrészt* időskorban megfelelő mértékben pótolja a tisztes munkában töltött élet keresetét, *másrészt* akadályozza meg a végletes időskori szegénységet.
- A nyugdíjrendszer alapvető rendeltetése az idős kor tisztes megélhetési feltételeinek megbízható és jogelveken nyugvó garantálására

A nyugdíj munkabérből vagy szabadfoglalkozásból fakadó jövedelem időskori behelyettesítése. Következtetésképp a nyugdíjrendszer feladata ennek biztosítása. (Ajánlott valós helyettesítési arány 70%)

- *Egy modern nyugdíjrendszer feladata a kiesett munkajövedelem pótlása, mégpedig a „járulékfizetéssel arányos nyugdíj” elv következetes alkalmazásával.*
- A nyugdíjrendszer nem vállalkozhat más társadalmi-szociális feladatok megoldására. Így sem rokkantság, sem az időskori szegénység kezelése nem a nyugdíjrendszer feladata.
- A szolidaritás kiirtása, azaz az újraelosztás – kivéve az időbeli újraelosztást- teljes kiküszöbölése társadalmi bűn.

- Miközben egy univerzális időskori alapellátás szükséges, korántsem biztos, hogy a jövedelemarányos járulék- és járadékfizetés univerzálisan érvényesítendő és érvényesíthető célkitűzés.
- Abban állapodjunk meg: milyen stabil relatív nyugdíjszintet várunk el a nyugdíjrendszertől, és ezért mennyit vagyunk hajlandók fizetni.
- Egységesen kell a nyugdíjról beszélni, abban az értelemben, hogy a feladat *egy ember időskori megélhetését biztosítani, függetlenül annak forrásaitól.*
- A nyugdíjrendszer tervezése azt jelenti, hogy a törvényhozók a társadalom minél szélesebb rétegei számára szabályozott, s bizonyos értelemben az egyének helyett „gondolkodó” rendszereket alakítanak ki. Így azonban a nyugdíjrendszer nem csak a munkajövedelemből élők nyugdíjának intézményes kötelező biztosítását jelenti.

Láthatjuk, hogy a nyugdíjrendszer feladatáról alkotott vélemények akkor hasznosíthatók, ha tudjuk a válaszokat az alábbi kérdésekre:

Csak a kötelező rendszerről beszélünk?

Legyen - e szolidaritás a nyugdíjrendszerben?

Kinek a nyugdíját akarjuk biztosítani?

2. A NYUGDÍJRENDSZER STRUKTÚRÁJA

A „Hogyan tovább?” kérdésre adott válaszok mindenekelőtt abban különböznek, hogy a válaszadók milyen elemekből („pillér”, „tier”) álló nyugdíjrendszert tartanak kívánatosnak. A témában jártas szakértők jól ismerik a lehetséges válaszokat, legfeljebb az indoklások lehetnek érdekesek. Mégis meggondolásra készíthet bennünket az a tény, hogy a ma felvetett lehetőségek mindegyike felmerült a 90-es években megvalósított nyugdíjreform folyamat előkészítő vitáiban, sőt azt megelőzően is. Igaz, vannak olyan vélemények, hogy akkortájt „még senki nem rendelkezett azzal a tudással, hogy lehet a történet végére pontot tenni”, vagyis nem is várhattunk akkor jó reformot. Ezzel az érveléssel persze lehet vitatkozni. Methogy például ma is döntően ugyanazok érvelnek az NDC (ld később) mellett, vagy éppen a kizárólagosan tőkefedezeti egyéni számlás rendszer ellen, akik akkoriban is ugyanazt a véleményüket hangoztatták. (Vagyis kevesebben vannak a damaszkuszi úton, mint gondolnánk.) Csak éppen akkor nem tudták meggyőzni döntéshozókat. Most viszont már egy gyökeresen más helyzet van: évtizede múlt, hogy beindult a jelenlegi rendszer, s ezt meg nem törtéنتté tenni ugyanúgy nem lehet, mint ahogy nagyon nehéz alkotmányos keretek között, ráadásul az érintettekkel szemben fair módon eljárva, gyökeres változásokat bevezetni. Merthogy a nyugdíjrendszer speciális problémája, hogy minden „átmenet” hosszú évtizedekeig elhúzódik. Vagyis ötletelni lehet, de ne feledjük, hogy a mi

nyugdíjreformjaink már nem zöldmezős beruházások. Minden döntés emberek ezreit (millióit) érinti, embereket, kiknek nincs módjuk megvárni, hogy vajon ezúttal jól sikerült ötleteink voltak e. Mert, ha jól emlékszem, ezt mondták nekik a jelenlegi rendszer bevezetésekor is.

A jelen összefoglaló tárgyát képező válaszok és tanulmányok persze nemigen tudtak a részletekkel foglalkozni. Vagyis nem itt fejthették ki a javaslattevők, hogy ötleteiket hogyan, kire vonatkozóan kívánják megvalósítani? Csak egy új generáció számára, s mondjuk a már aktív korosztályokat hagyjuk a jelenlegi rendszerben? (De ha az rossz, akkor ez sem fair megoldás, ha viszont nem rossz, akkor minek változtatunk.) Vagyis egy újabb probléma: az átmeneti korosztályok helyzetét önálló és felelős döntésekkel külön kell majd rendezni. De most felejtjük el egy kicsit ezt a problémát, és beszéljünk arról, hogy ha lehetne ideális nyugdíjrendszert tervezni, akkor ki, hogyan képzelné el ennek a strukturáját?

Előjáróban : *senki nem mondja azt, hogy minden maradjon úgy, ahogyan van!*

Másrészt a lehetséges rendszerstrukturák száma jóval nagyobb, mint amiről itt szó kerül. Vagyis vannak olyan (lehetséges vagy elképzelhető) strukturák, amelyek senkinek a víziójában nem jelenik meg. Lehet, hogy azokkal tényleg nem is kell foglalkozni. Úgyhogy vegyük csak azokat sorra, amelyek megjelennek a magyar szakértők véleményeiben :

a) Járulékarányos nyugdíjat folyósító kötelező nyugdíjrendszer (generációkon belüli szolidaritási elem nélkül) + nyugdíjrendszeren kívülre helyezett öngondoskodás és szociális segélyezés

Ha nyugdíjrendszeren csak a munkajövedelmek megfelelő helyettesítését célzó rendszert értünk, akkor ez csak aktuáriusilag fair, járulékarányos járadékokat szolgáltat.

Ez a nyugdíjrendszer valójában lehetne egy pilléres, a jelenlegi Tb pilléرنél hatékonyabb, valódi biztosítás elvű állami nyugdíjpillér. Az ezt meghaladó mértékű időskori jövedelmekről nem a nyugdíjrendszer gondoskodik. (Nem kell a nyugdíjreformnak ezzel foglalkoznia)

Ennek a véleménynek a szószólói szerint már a 90-es évek nyugdíjreformjának is csak a TB rendszer reformjára kellett volna hagyatkoznia, s valójában elutasítják a kötelező tőkefedezeti rendszer létjogosultságát.

De még a kötelező magánrendszer legkitartóbb ellenzői sem hiszik, hogy ma még realitás lenne ennek – a mások által éppen hatalmas vívmányként értékelt – rendszerelemnek az eltörlése. Mindössze arról van szó, hogy értelmezésükben az a fontos, hogy az állami pillér fennmaradjon, de ott is járulékalapú, biztosítás elvű nyugdíjak kerüljenek megállapításra.

Itt kell megemlíteni, hogy abban csaknem tökéletes az egyetértés, hogy az egyik legfontosabb feladat, hogy a befizetők pontosan

tudják, hogy a befizetéseik alapján mennyi nyugdíjra lesznek jogosultak az állami rendszerből. A vita arról szól, hogy ez hogyan valósítható meg. (NDC, vagy másképpen UFDC, direkt DC, DB, de szoros járulékfüggő nyugdíjformulák) És abban is gyakorlatilag teljes az egyetértés, hogy a jelenlegi helyzetben (kevés ember fizet, többnyire alacsony összegű jövedelemek után járulékot) a társadalmi kötelezettségek (szegénység, rokkantság, stb) kezelésére nem lehet kizárólag a bérjárulékok újraelosztásából származó forrásokat felhasználni.

Ami az öngondoskodás nyugdíjrendszeren kívülre való helyezését jelenti, ne feledjük, hogy valójában ma is ez helyzet. Talán csak a legutóbbi időkben találkozhatunk azzal, hogy ha valaki nyugdíjreformról beszél, akkor nem csak a TB rendszer lehetséges módosításával, esetleg a kötelező rendszer változtatásával foglalkozik. (Ld a jelenlegi rendszer kritikáját arról, hogy nem rendszerben van átgondolva)

b) Állami alapnyugdíj + öngondoskodás (előtakarékoság)

Egy szó szerinti idézet :

„Tiszta rendszerek híveként az állampolgári minimál-nyugdíj (semmilyen kockázati közösség, semmilyen befizetéshez kötés) + tetszőleges szabályok mentén kialakított egyéni öngondoskodás megoldása áll hozzám közel”

Ha abból indulunk ki, hogy egyetlen nyugdíjrendszer sem képes kielégítő nyugdíjat biztosítani a társadalom minden rétege számára, ráadásul egyre szűkül a járulékfizetők száma, akkor csak az a cél tűzhető ki, hogy a nyugdíjrendszer az időskori végletes szegénység ellen nyújtson védelmet. Ennek megoldása egy mindenkinek (pl állampolgári jogon) azonos mértékű alapnyugdíjat ígérő állami nyugdíj. Ez az alapnyugdíj értelemszerűen nagyon alacsony, éppen csak az éhenhalás ellen ad védelmet. S e fölött az időskori jövedelemeket csak öngondoskodás alapon lehessen biztosítani.

Az alapnyugdíj intézményét kívánatosnak tartó szakértők szerint gyakorlatilag általános az a vélekedés, hogy az alapnyugdíj forrása csak adójellegű bevétekből származhat. (Van ugyan olyan javaslat is, hogy az alkalmazottakat terhelő fix összegű járulék legyen az alapnyugdíj forrása, de ennek a javaslatnak nincs igazi támogatottsága)

Külön kérdés lesz, hogy *mekkora legyen ez az alapnyugdíj?* Az alapnyugdíjat ígérő állami nyugdíjrendszer(elem) mellett érvelők hangsúlyozzák azt is, hogy az alapnyugdíjnak normatív módon kötődnie kell a megélhetés valamilyen paraméteréhez (létminimum jellegű), vagy egy jövedelmszintet jellemző

valamilyen kategóriához (pl. a legutoljára mért átlagjövedelem⁴ x%-a). Fontos érv, hogy ha az alapnyugdíj mértéke nem előre definiált, akkor majd az alapnyugdíj intézménye válik a politika játékszerévé.

Ugyanakkor vannak olyan szakértők, akik eleve az állami alapnyugdíj intézménye ellen vannak. A fő érv, hogy erősít(het)ji a potyautas-szindrómát, másrészt igazságtalanul leértékel(het)ji a munkanyugdíjakat. Ezek a véleményadók sem tagadják ugyan, hogy a társadalomban szükség van – de némely vélemény szerint kizárólag rászorultsági alapon – az időskori végletes szegénység elleni intézményes védelemre, de ki akarják kerülni, hogy ez a feladat a nyugdíjrendszeren belül legyen megoldva. A rászorultsági elven fizetett alapnyugdíjról pedig elég általános az a vélekedés, hogy a rászorultság vizsgálata sokkal többet kerül, mint amennyi hátrány származik abból, hogy esetleg néhányan „feleslegesen” kapják ezt a „társadalmi adományt”.

Ugyanakkor megjelenik olyan vélemény is, hogy az alapnyugdíj jogultság köthető valamiféle – viszonylag könnyen elérhető – feltételhez. Pl. x évig tartó ittlakás az országban, ami azért a nyugdíjba lépéskor is fennáll. (Fetétélezve, hogy azalatt itt fogyasztott az illető, s pl. a fogyasztásán keresztül mégiscsak fizetett adót) Van arra is hivatkozás, hogy többszintű legyen az alapnyugdíj (kevés, jól definiált csoportokban különböző mértékű)

Az öngondoskodás célú alrendszerrel már ezen a modellen belül is megoszlanak a vélemények. Talán elmondható, hogy ezt többségében tőkefedezeti rendszerként képzelik el ennek a strukturának a szószólói. De van olyan vélemény is, hogy bármilyen egyéni számlás rendszer tekinthető az öngondoskodás intézményének, s így nem kell feltétlenül tőkefedezeti rendszerben gondolkodni az öngondoskodás intézményrendszerének kialakításakor sem.

Megoszlanak a vélemények abban is, hogy egy ilyen modellben *kell e kötelezni* az öngondoskodás alapú alrendszerben való részvételre, vagy éppen a fizetendő járulékokra vonatkozóan. Van olyan vélemény, hogy semmiféle kötelezésre nincs szükség (fő indokok: rugalmasság befizetői bázis szélesítése), csak azt kell nyilvánvalóvá tenni, hogy mi az, ami az alapnyugdíj rendszerből várható, s majd döntse el az egyén, hogy ez elég-e neki az "államtól". Mások, az emberi alaptermészetre való hivatkozással kívánatosnak látnak valamiféle kötelezést. Persze ezzel máris nem kettő, hanem inkább három pillérről lenne szó, ami valójában már a következő alaptípus.

A öngondoskodási rendszerbe kötelezően fizetendő járulékfizetéssel kapcsolatosan megfogalmazódott egy olyan gondolat is, hogy egy egyéni számlás tőkefedezeti rendszerbe csak addig kell a kötelező (de csak alulról korlátozott mértékű, de semmiképp sem korlátozott jövedelem alapján fizethető) járulékot befizetni, ameddig a felhalmozott tőke alapján

⁴ Azt, hogy bruttó vagy nettó jövedelmekről van szó, azt majd az dönti el, hogyan lesz meghatározva a nyugdíjak adózása.

(aktuáriusi megfontolásokkal készített becsléssel megállapított) várható nyugdíj mértéke el nem éri a rendszerben kívánatosnak tartott nyugdíjszintet. És ennek ellenőrzését meghatározott időszakonként el lehetne végezni, s akkor ha a nyugdíjváromány – a megváltozott élethelyzet, vagy épp a nyugdíjtőke kezelésének az elvártnál rosszabb teljesímenyei miatt – esetleg újra indulna a kötező járulékfizetés (quasi DB alapon működő DC).

c) Állami alapnyugdíj + kötelezően fizetett járulékokkal arányos nyugdíj + öngondoskodás (előtakarékoság)

Ez az előzőtől csak annyiban különbözik, hogy itt egyértelműen megjelenik a kötelezően fizetett járulékoknak egyéni számlás nyilvántartásban való vezetése, majd a nyilvántartott járulékalapú követelésekből szigorúan rögzített szabály szerint kiszámítható nyugdíjat ígérő alrendszer. Van olyan vélemény, hogy ez a kötelező járulékokkal arányos nyugdíj is központilag szervezhető, vagyis a Tb maga folyósíthatná mind az alapnyugdíjat, mind a kötelező járulékfizetésen alapuló nyugdíjakat is. Ez a vélemény egyúttal azt is tartalmazza, hogy amennyiben a TB is egyéni számlás nyilvántartás alapján (s itt most mindegy, hogy tőkefedezeti vagy PYGO rendszerben) befizetéshez kötött (járulékarányos) nyugdíjakat (is) fizet, miközben a nyugdíjrendszerből számúzzuk a nem-nyugdíj jellegű szolgáltatásokat, nos, akkor nincs is szükség a jelenlegi magánnyugdíjpénztári rendszerre.

Más vélemények szerint a többcsatornás rendszerek eleve hatékonyabbak, vagyis nem baj az, ha mind a Tb mind a mai magánnyugdíjpénztár (vagy jogutódjai) járulékarányos nyugdíjat folyósítanak. De egyes vélemények szerint érdemes lenne *versenyzővé* tenni az egyéni befizetések alapján várható nyugdíjakat. Megfelelő transzparenciát feltételezve ugyanis elképzelhető egy olyan megoldás, hogy az egyén *választhasson*, hogy egy adott időszakban (pl. egy év alatt) kötelezően fizetendő (mindenképpen azonos mértékű!⁵) járulékait hova (a TB-be, vagy a magán rendszerbe) fizeti. A választás oka lehet például az, hogy valaki jobban bízik az „állami” pillér nyugdíjígéreteiben, vagy éppen megfordítva, inkább a magán vagyonkezelésnek a híve. Másrészt lehetséges, hogy valaki korábbi választását később nem tartja jónak, ezért változtatna. (Ez a vélekedés azt a véleményt is tükrözi, hogy egy negyven éves felhalmozási időszakra nem biztos, hogy szerencsés egy huszonéves életkorban hozott döntést megmásíthatatlannak kikiáltani.)

„Miért ne választhatna valaki úgy, hogy a törvény által előírt járulékot teljesen a TB-be fizeti, ahol ezt –egyfajta NDC alapon – tartják nyilván és mondjuk egy garantált hozamot kapna rá, míg más, vállalva a befektetési kockázatot,

⁵ Ne feledkezzünk el arról, hogy már ez a szabály is sérült a magyar nyugdíjtörténelemben (sőt, ha jól tudom épp most is sértik, mivel a magánnyugdíjpénztári járulékokra nem vonatkozik a kétszeres minimálbér szerinti járulékfizetségi szabály)

magánnyugdíjpénztárba fizetné – ugyanazt a kötelező mértékű járulékot. Sőt, azt is el tudom képzelni, hogy mondjuk évente változtatható lenne, hogy hova fizet.”

Ezzel természetesen szükségessé válna az állami nyugdíjformula olyan megváltoztatása, ami megengedi ezt a fajta életutat, amikor valaki élete folyamán x évig az egyik, z évig a másik rendszerbe fizetett. S ide könnyedén beilleszthető az a jelenlegi helyzet is, hogy és y ideig ide is, oda is. Persze egyúttal ezzel megszűnne annak lehetősége, hogy bárki „visszalépjen” a magán pillérből az államiba.

Külön kérdés, hogy mi lehet a kötelező járulékok alapja? Jelenleg alapértelmezésben a munkaviszony alapján szerzett jövedelmeket tekintjük járulékalapul szolgáló jövedelemnek. Ez nem baj akkor, ha ezt kifejezetten egy – EU terminológiának⁶ megfeleltethető – munkanyugdíj pillérnek tekintjük. De baj akkor, ha tudjuk, hogy magyar foglalkoztatási struktúra jellege miatt, meg a fekete/szürke gazdaságban foglalkoztatottak nagy száma miatt a munkajövedelmek definiálása nem is olyan egyszerű. Másrészt ezzel egyúttal lemondunk arról, hogy a nem (látható) munkajövedelemből élők részére is szándékozzon a rendszer nyugdíjat biztosítani. Pedig egyre kevesebben élnek foglalkoztatottként a teljes életpályán. S az ő nyugdíjtudatosságukban sem lehetünk biztosak, vagyis mégiscsak kellene velük számolni anyugdíjrendszernek.

d) Munkaviszonyból származó jövedelmekből kötelezően fizetett járulékokkal kvázi-arányos (TB) nyugdíj + a TB nyugdíjrendszerbe fizetett járulékokhoz szigorúan kötött mértékű, kötelezően magánkezelésű intézményekbe fizetett járulékokon alapuló magánnyugdíj + öngondoskodás (előtakarékoság)

Ez van a ma a létező törvényekben (2013 után, de az már itt van a nyakunkon). A jelenlegi rendszerrel szemben megfogalmazott kritikák viszont egyértelműen jelzik, hogy ezt azért senki nem tartja igazán jó megoldásnak. (ld később) S ne feledjük, ez a mi ma létező nyugdíj rendszerünk nemigen illeszthető az EU harmonizációs folyamatokba, mert a jelenlegi rendszerben keverednek az állami nyugdíj és a munkanyugdíj kategóriák.

⁶ A legtöbb európai országban természetesnek tekintett struktúra: Állami/kötelező nyugdíj + munkaviszony alapján szerzett nyugdíj + egyéni döntés alapján szerzett kiegészítő nyugdíj. Az EU nyugdíjszabályozása is efféle struktúrákat feltételező rendszerekre vonatkozik.

A fentiek alapján tehát jól láthatjuk, hogy bármiféle nyugdíjreform induló lépéseként azt kell eldönteni, hogy milyen struktúrában gondolkodunk a nyugdíjrendszer átalakításakor?

De a struktúráról csak azután dönthetünk, ha abban is van megegyezés, hogy:

Legyen-e alapnyugdíj?

S végső soron abban kell konszenzust elérni, hogy

Mi az állam feladata a nyugdíjrendszer tervezésekor?

- Csak a munkajövedelem méltányos pótlását kell biztosítani?
- Az állam csak egy alapnyugdíjat biztosítson?
- Minden állampolgár időskori megélhetését biztosító rendszert kell kialakítania?

3. MI AZ A NYUGDÍJREFORM?

Természetesen az erre a kérdésre adott válaszok nem függetlenek az 1. és 2. kérdésre adott válaszoktól. Mégis vannak új oldalai, hiszen a reform fontos tartalmi sajátossága, hogy egy adott helyzetből kiindulva akar a választott célkitűzés irányába elmozdulni. Ha feltesszük, hogy mindenki jól ismeri a jelenlegi helyzetet és a tényleges problémákat, akkor a reformra tett javaslatok értelemszerűen éppen azért különböznek, mivel más célok felé akarnak elindulni.

Tehát a reform lényegéről, illetve a reform feladatairól elhangzott vélemények:

- A reform fő feladata a *kötelező* rendszer átláthatóságának és méltányosságának a fejlesztése.
- *az időskori nyomor elleni védelem intézményes rendszerét kell kiépíteni.* Ennek is számos megoldása képzelhető el – az adott viszonyok között lehetséges, *legjobb megoldás kialakítása a reform legfontosabb feladata.*
- Bármilyen további reform esetében minél zökkenőmentesebb átmenetet szeretnénk, amely a lehető legkevesebb átmeneti finanszírozási problémát veti fel, továbbá kiszámítható és *fair* a legtöbb résztvevő felé. A reform fő kérdése, hogy hol a parametrikus változtatások határa és mi ezek optimális keveréke {ösztönzők és szankciók; korhatár; indexálás; helyettesítési ráták; járulékok szintje; egyéb eszközök}
- *A nyugdíjreformokat két csoportra kell osztani: a felosztó-kirovó rendszer (s külön kérdés, hogy csak a paramétereinek vagy a*

struktúrájának) megváltoztatására és a magánrendszer korszerűsítésére

- A rendszer finanszírozhatósága nem célja, de nélkülözhetetlen feltétele minden értelmes reformnak.
- A reform célja egy egészségesebb nyugdíjrendszer létrehozása. De ez csak akkor valósítható meg, ha minél több ember fizet teljes keresete után járulékot. Minden javaslat, amely ezzel az elvvel szembefordul, veszélyezteti a nyugdíjrendszer fenntarthatóságát.
- A nyugdíjrendszer megreformálásáról önmagában nincs értelme beszélni. Olyan rendszerre van szükség, amely pénzügyileg fenntartható, önmagában is ösztönzi a munkaerőpiacon maradást, és amely igazságos és hiteles a társadalom számára.
- Az a tény, hogy ez a társadalombiztosítás elnevezésű rendszerem gyakorlatilag csak a munkajövedelemből élőket érinti, eleve a jelenlegi rendszer komoly átalakítását teszi szükségessé.
- *A reform célja, hogy kimunkálásra kerüljön egy valódi rendszer, amelyben bárki, a társadalom minden tagja (s ne csak a munkajövedelemből élők) megtalálják a helyzetének megfelelő utat az időskori jövedelmeinek biztosítására. És el kell fogadni, hogy nem csak egyetlen út létezik.*
- a nyugdíjrendszer módosítása, reformja során elemi kötelességünk az, hogy feltételezéseinkben óvatosak, konzervatívak legyünk, hiszen az e rendszerekkel szemben támasztandó két legfontosabb követelmény az, hogy (a) nemzetgazdasági és politikai szempontból fenntartható módon tegyenek eleget a többség által megértett és elfogadott nyugdíjpolitikai célkitűzéseknek, valamint (b) ellenállóak legyenek.
- Célszerű lenne, ha nem az egyéni számlás első pillér válna „a” reform fő címszavává, mert ez elterelheti a figyelmet és erőforrásokat a problémák egészéről
- a nyugdíjrendszer problémái nem oldhatók meg más tb és foglalkoztatási alrendszerektől függetlenül, és fordítva: lehetőleg a nyugdíjrendszer se generáljon problémákat más alrendszerekben
- A nyugdíjrendszer reformját érdemes *két egymástól szigorúan elkülönülő programra osztani: a rövid távú (azonnali) teendőkre, és arra, amit a szó klasszikus értelmében nyugdíjreformnak hívhatunk – azaz, egy új és koherens alapelvekre, valamint a résztvevő szereplők tisztázott és egyértelmű viszonyára épülő nyugdíjrendszer hosszú távú megtervezésére*
- A nyugdíjrendszer rendbe tétele nem függetleníthető azoknak a mögöttes feszültségeknek a felszámolásától (vagy legalább: mérséklésétől), amelyek a díszfunktionalitás kiváltói és fenntartói. Azaz, az új strukturális alapok megteremtése nem választható el a foglalkozáshoz kötődő státuszviszonyoknak a normális társadalomfejlődést szavatolni képes rendbetételétől; nem rendezhető a formális és informális gazdasági tevékenységek közötti

egészséges(ebb) egyensúly megteremtése nélkül, továbbá még teoretikusan sem szeparálható a megélhetés biztonságát általánosan szavatoló jóléti intézményi struktúra egyidejű kiépítésétől. A finanszírozási problémákon túl a nyugdíjra vonatkozó társadalmi szükségletek lehetséges „terelésének” kérdéseivel is foglalkoznunk kell. A legegyszerűbbnek tűnő rövid távú javaslataink is csúfosan „félrehordhatnak” ugyanis, ha kellően át nem gondolt módon megbolygatjuk azt a hallgatólagos „rendet”, amelyet – a kínálkozó körülményekhez régi reflexek mozgósításával alkalmazkodva – a magyar háztartások közel kétharmada (!) éppen a nyugdíj révén teremtett meg a maga számára.

Alapkérdés:

Parametrikus vagy strukturális reformokról beszélünk?

De ugyanúgy tudni kell, hogy mi a *mostani* nyugdíjreformnak nevezett folyamat célfüggvénye!

Ha a problémák fő okozója, hogy a társadalombiztosítás mai (hatályos törvényekkel szabályozott) rendszere bizonyíthatóan fenntarthatatlan, akkor jobb lenne erről és csak erről beszélni, s vállalni, hogy a rendszer egészének problémáival csak ennek megoldása után lehet (érdemes) foglalkozni.

Valójában ezt a nézetet tükrözik a megkérdezettek által felsorolt problémák is, mivel sokkal nagyobb súllyal szerepelnek a Tb rendszer hiányosságai, mint elsődlegesen megoldandó problémák. S a legfőbb érv ezen megközelítés mellett, hogy egy totális rendszerreformhoz a rendelkezésre álló idő - mármint az az idő, ameddig még halasztható a Tb (al)rendszer reformja, - biztosan nem elegendő.

Így tehát mielőtt bármiféle nyugdíjreformról beszélnénk, jó lenne tudni a választ a következő kérdésre is:

Most azonnal totális reformot akarunk-e, vagy csak a TB problémáinak mielőbbi megoldását?

Egészen természetesnek tűnik a többség véleménye: rövid távon csak a jelenlegi nyugdíjrendszer működést gátló, vagy a hatékonyságot alapvetően befolyásoló díszfunkcionalitásainak a leküzdése lehet a cél. Ezért az a reális, ha ma a nyugdíjrendszerrel kapcsolatosan csak a TB rendszer fenntarthatóságát segítő, s egyúttal a rendszer hatékonyságát növelő intézkedéseket tűzzük ki célul. S jó lenne, ha ezt nem is neveznénk nyugdíjreformnak. S közben nagy odafigyeléssel elkezdünk dolgozni egy igazi nyugdíjreformon!

4. A JELENLEGI NYUGDÍJRENDSZER PROBLÉMÁI

A rendszer problémáinak feltáráshoz mindenekelőtt a rendszer alapvető jellemzőinek a megismerésére van szükség. De be kell látni, hogy amikor véleményt mondunk a jelenlegi nyugdíjrendszer problémáiról, bizony többségében hiányosak a konkrét információink. Az sem mindig tudjuk, hogy a véleménymondók milyen „a) elméleti, b) ideológiai, c) érdekviszonyokat és d) gyakorlati szempontokat vesznek alapul”. Vagyis a felsorolt vélemények kapcsán aligha beszélhetünk „a mai rendszer diszfunkcióinak objektív elemzéséről”. Mégis azt kell mondanunk, hogy a mai rendszer problémáinak efféle intuitív jellegű felsorolásában meglehetősen nagy egyetértés mutatható ki.

Úgy gondolom, hogy a tények bemutatásában kiemelkedő jelentőségű egy egészen közeli múltban megjelent tanulmány⁷. Összefoglalónk nem lenne teljes anélkül, hogy ennek a dolgozatnak a tényfeltáró részét jelentő fontosabb adatokat és ábrákat ne ismertetném. Nézzünk tehát néhány fontos tény a magyar valóságból!⁸

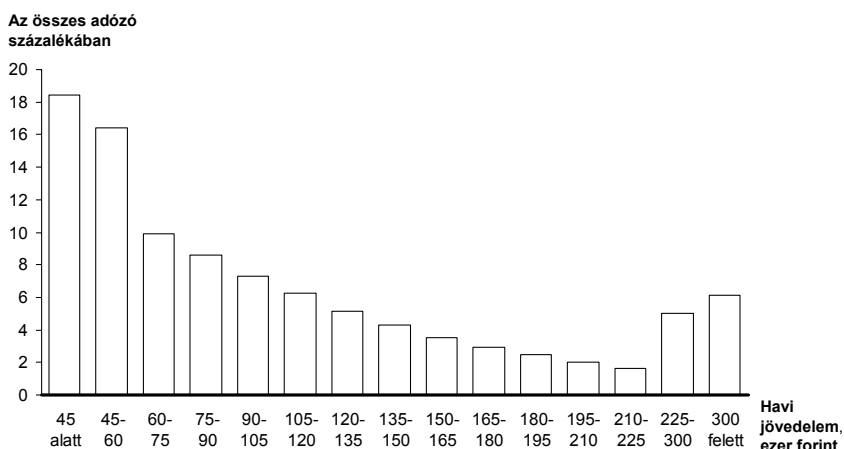
- Jelenleg a 20-64 éves férfiak mindössze 64, a nőknek 51 százaléka aktív kereső és ezek az arányok már 1993 óta lényegében hasonlóak. Ez azt jelenti, hogy a közeljövőben nyugdíjkorba lépők igen nagy hányada csak nagyon alacsony, vagy éppenséggel semmi ellátásra sem számíthat a jelenlegi nyugdíjrendszerből.
- A nyugdíjalapul szolgáló – bevallott - jövedelmek mintegy egyharmada a minimálbér, vagy az alatti jövedelem.
- Bár a járulékalapul szolgáló jövedelmek átlaga évi 1,8 millió forint körül van, ez egyáltalán nem tekinthető tipikus jövedelemnek⁹ (Az 1. ábra a 2004 évi jövedelem eloszlást mutatja be)

⁷ Barabás Gyula- Bodor András- Erdős Mihály- Fehér Csaba –Hamecz István – Holtzer Péter : A nyuggalom díja (rövidített változatban megjelent az Élet és Irodalom 2006 október (41) számában, letölthető a portfolio.hu honlapról)

⁸ Az ábrák Barabás Gyulának munkáját dicsérik

⁹ A szakértők felhívják a figyelmet arra, hogy a jól ismert tény mellett, hogy a jövedelmek eloszlása nem „normális” jellegű, a mai magyar járulékfizetési strukturában a jövedelemeloszlás még csak nem is a „szokásos” lognormális, hanem inkább exponenciális jellegű, azaz az átlag biztosan nem tipikus. Vagyis az átlagra épülő szabályozás jövedelmek esetében torzulásokhoz vezethet.

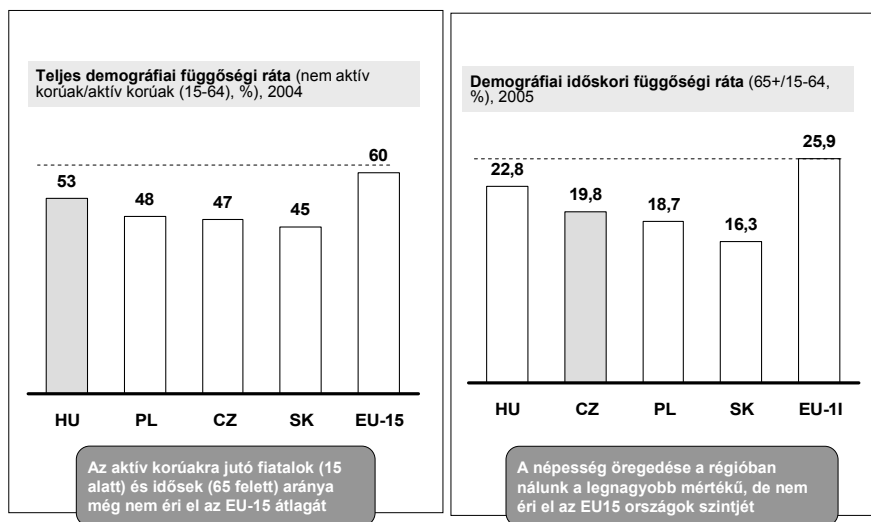
Az SZJA bevallást készítőket jövedelem szerinti eloszlása Magyarországon

Forrás: APEH, CEMI

- *Demográfiai téren (egyelőre) jobban állunk, mint az európai átlag...*

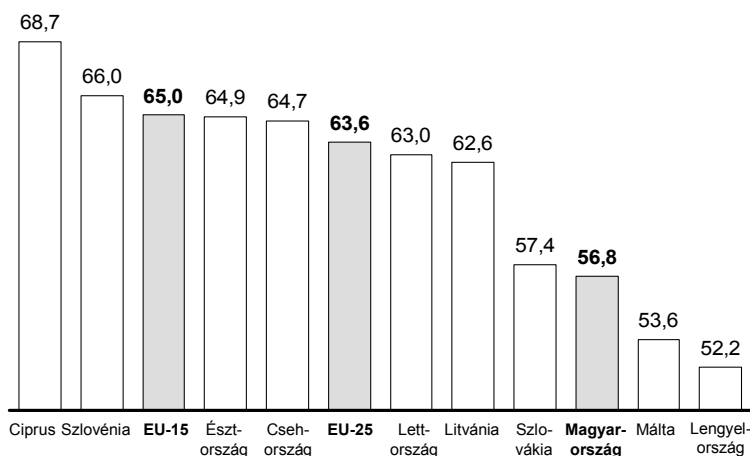
Függőségi ráták

* Nem aktív korúak, munkanélküliek és inaktívak összesen
Forrás: OECD, Eurostat, CEMI

- *... de a tényleges járulékfizetői kör alig haladja meg az aktív korú népesség harmadát (ld. az alábbi ábrát az aktív korú népesség megoszlásáról), aminek legfőbb oka az alacsony foglalkoztatottság (ld. az alábbi ábrát a foglalkoztatottak arányáról néhány EU országban).*

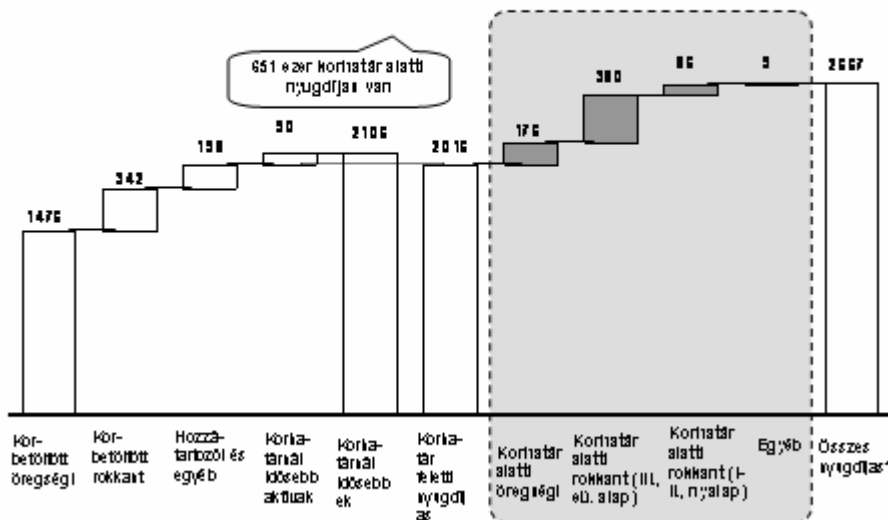
A foglalkoztatottak aránya a 15-64 éves korosztály körében (2005*, százalék)

* 2. negyedéves adat
 Forrás: Eurostat

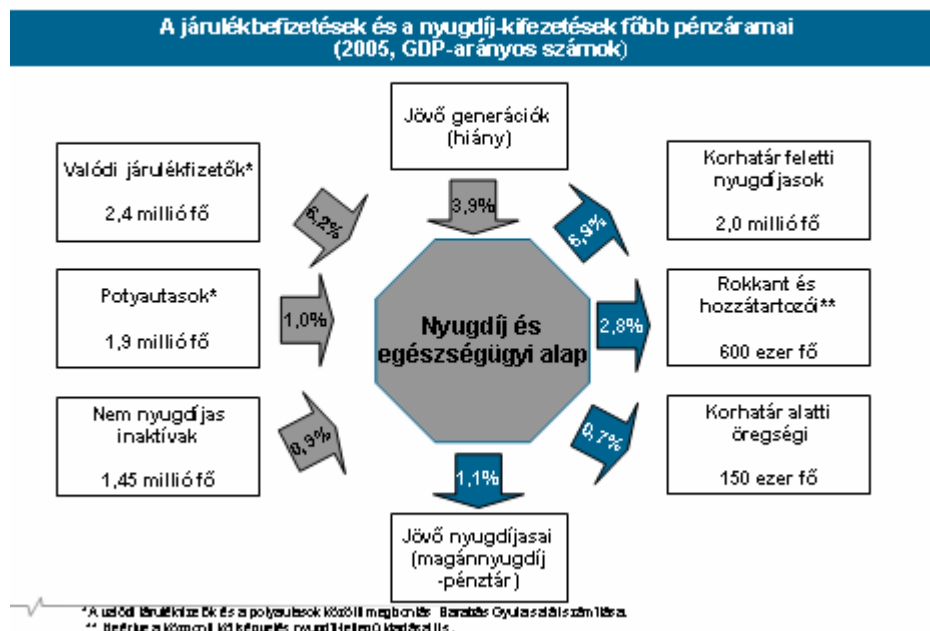
- A járulékok 86 százalékát 2,4 millió fő fizeti be és közülük 800 ezer fő állami alkalmazott, mert közel 2 millióan a minimálbér közeli jövedelem után fizetnek adót és járulékot. Az alacsony foglalkoztatottság mellett ennek fő oka a jövedelem elrejtés. Mintegy 1000 milliárd forintra tehető a rejtett jövedelmek nagysága
- A korhatár alatti nyugdíjasok nagy száma miatt az ellátottak köre lényegesen szélesebb, mint az időseké. (Id. a nyugellátásban részesülők megoszlását)

A nyugellátásban részesülők száma Magyarországon 2005-ben (ezer fő)

Forrás: KSH és ÖNPF, "Árnyéklétszámok"

- o Pedig a korhatár alatti ellátások nélkül (ma még) a Tb nyugdíj rendszernek többlete lenne (Ld. a Tb nyugdíj pénzáramlását)

A tanulságos tényanyag után akkor lássuk a megoldásra, tennivalókra vonatkozó javaslatokat!

✓ **Fenntarthatatlan a TB rendszer – túligérte magát!**

a) Demográfiai problémák Fogy és öregszik a népesség.

2050-re a 19-62 évesek száma –a becslések szerint – 6,3 millióról 4,6 millióra csökken.

b) Foglalkoztatottsági változások

Nyugdíjrendszeren kívüli, de azt érintő probléma, de az, hogy nem lesz elég kereső, hogy eltartsa az öregeket – hamis közhely, amelyet mélyen betápláltak a közvéleménybe. „Ugyanis mostanában sem 6,3 millió 19-62 év közötti honfitársunk „tartja el” az összes többi, hanem alig 3,8 millió – ennyi ugyanis közöttük a foglalkoztatott. Ha az a csoda következne be, hogy a 19-62 évesek *foglalkoztatási rátája* visszaemelkedne az 1980-as évek szintjére, még akkor is maradna 2050-ben körülbelül 600 ezer

keresőkorú arra, hogy egyetemre járjon, Gyesen, Gyeden, Gyeten legyen, vagy sajnálatos módon megrokkanjon. Ebben a fantasztikus esetben 100 foglalkoztatottra már csak 118 eltartandó jutna a mai 164 helyett.”

c) Finanszírozási problémák

Alulfinanszírozottság és az *ad hoc* jellegű költségvetési támogatások

Változtatások nélkül a tb nyugdíjalap egyensúly hiányának beláthatóan a gazdasági növekedést veszélyeztető következményei lennének.

- ✓ A TB rendszer **nem méltányos a résztvevőkkel szemben.** Ennek tulajdonítható hogy „a magyar nyugellátó rendszer legnagyobb problémája **az alacsony adófizetési – és ezen belül járulékfizetési – hajlandóság**”, s végő soron **az** egyéni érdekelttség hiánya. Ez jelenik meg az alábbi, gyakorlatilag mindeki által világosan látott problémákban:
 - a. Alacsony a járulékfizetők száma (regisztrált foglalkoztatottság).
 - b. A járulékalap nagy körben alacsony mértékű (minimálbéres bejelentkezés).
 - c. Alacsony az effektív nyugdíjkorhatár.
- ✓ A TB rendszer **kusza: A rendszer eleve nem átlátható.** Magán hordozza az elmúlt évtizedek harcainak a nyomát, ahol a különböző érdekcsoportok néha indokolt, de általában teljesen indokolatlan kedvezményeket harcoltak ki maguknak. Ez jelenik meg abban, hogy
 - a. nincs szisztematikusan elkülönítve más társadalmi biztonsági rendszerektől (a rokkantsági, a hozzátartozói ellátási – bár az özvegyi ellátás lehetne logikus része a rendszernek -, és a korai nyugdíjazás révén a munkanélküliségi alrendszerrel)
 - b. A kivételezettek köre kiterjedt
 - c. Az újraelosztás átláthatatlan
 - d. Időszakonként jelentősen változó helyettesítési ráták
- ✓ A TB rendszer **rem méltányos a következő generációkkal szemben:** maga a felosztó-kirovó rendszer egy meg nem oldott adósságválságnak tekinthető ahol a különböző generációk hatalmas implicit adósságot tolnak át rutinszerűen a jövő generációkra. A demográfiai trendek a kedvezőtlen hatásokat csak felerősítik.
- ✓ A TB rendszer **merev:** Pl. csak egyetlen kitüntetett nyugdíjba vonulási év létezik, nem pedig fokozatos, esetleg nagy pihenési szakaszokkal tarkított visszavonulási időszak. A járadék indulását, a nyugdíjtőke (nyugdíjjogosultságok) felhalmozását nem lehet rugalmasan kezelni, a megindult járadékot megállítani és újraindítani, az egyszemélyes

járadékokat egyesíteni, stb. Ugyancsak ide tartozik, hogy nehezen kezeli a nem szabványos életutakat.

- ✓ Az egész nyugdírendszer **politikának kitett**: vagyis az egész rendszert befolyásolják önkényes politikai rögtönzések, mind a rendszer felépítése, mind paraméterei tekintetében. Sok kárt okoz a folyamatosan változó szabályozási környezet is. De ugyanúgy a rendszer hatékonyságát rontják a közelmúlt felelőtlen, a következményekkel nem számoló, inkonzisztens, kizárólag politikai szempontokat alapul vevő ígéretei, vagy éppen megszorításai.

„A politika bűne, hogy a jelenlegi nyugdíjasoknak viszonylag keveset adott, de a jövő nyugdíjasainak ennél sokkal többet ígért oda, hosszú távra "eladósítva" a nyugdíjrendszert”

- ✓ **A nyugdíjreformot nem vitték végig. A mai magyar nyugdírendszer inkonzisztens.** A nyugdírendszer nem egy egységesen, összhangban kezelt rendszer. Ide sorolható a világos és reális szakmai konszenzus hiánya az egyes pillérek szerepéről az időskori gondoskodásban. Az is inkonzisztenciát okoz, hogy az I. pillér tartalmaz olyan ellátásokat is, amelyet a II. pillér nem

- ✓ **Szabályozási „lyukak”**

A törvények kompromisszumokból születtek, a módosítások adott problémákat oldottak meg. Hiányoznak az egyszerű, átlátható szabályok, amelyek a lehető legszélesebb alkalmazhatóságot lehetővé tennék. Ugyankor vannak igazi hiányok, úgymint

- a) A törvényi szabályozás stabilitásának védelme hiányzik
- b) A magánpillér intézményi ellentmondásossága
 - ii. Látszat önkormányzatiság
 - iii. Tagi érdekvédelem hiánya
 - iv. Piaci verseny kivédhetősége
- c) Magánpénztári járadékszabályok hiánya
- d) A garancia és kockázatvállalás tisztázatlanságai
- e) Az öngondoskodás állami támogatottságának ellenmondásai

- ✓ **Módszertani hiányosságok**

Többnyire a létező TB rendszer paramétereit érintő problémákról van szó, de vannak a rendszer egészét érintő problémák is. A nyugdíjrendszert négy alapparaméter határozza meg, a járulékok mértéke, a nyugdíjkorhatár, az induló helyettesítési ráta, (ami a nyugdíjformula függvénye) és az indexálási szabály. Lényegében mindegyikkel kapcsolatosan vannak problémák :

- i. Járulékmértékek átgondolatlan, megalapozatlan döntéseken alapuló változtatása
 - ii. A szolgáltatásokkal nem arányos járulék felosztás a pillérek között
 - iii. A járulékalap meghatározásának esetlegessége
 - iv. Alacsony/ merev nyugdíjkorhatár
 - v. A korábbi keresetek hiányos felértékelése (valorizációja)
 - vi. Indexálási szabályok következményeinek nem megfelelő kezelése
 - vii. A jogosultsági küszöb meghatározása
- ✓ **A nyugdíjakban meglévő különbségek nem tükrözik a legfontosabb társadalmi preferenciákat.** Pl a gyermekvállalás „díjazása” hiányzik. De ugyanígy hiányoznak a valódi ösztönzők a nyugdíjbalépés elhalasztására.
- ✓ **Hiányos a társadalmi kommunikáció.** Miközben a 90-es évek reformjai a kockázatok jelentős részét áthárították a résztvevőkre, hiányzik az egyénekhez delegált döntésekhez szükséges információ. Az állam tájékoztatási kötelezettségét nagyon elhanyagolja.
- ✓ **Tőkefedezeti pillérek diszfunkcionalitása.** Versenytorzító jelenségek és ennek hatása a hatékonyságra. Az önkéntes pillérben a nyugdíjkiegészítés funkciója háttérbe szorul.

Sok tehát a probléma. Vagyis nagy az egyetértés abban, hogy a jelenlegi rendszer – bármennyire is jogos a nyugdíjrendszer stabilitásának az igénye- hosszú távon nem tartható fenn. **A módosítások elkerülhetetlenek.** De hogyan tovább? Ebben már sokkal nagyobbak a véleménykülönbségek.

6. Hogyan tovább?

Egy előadáson hangzott el a következő mondat : „A nyugdíjreform paradoxona, hogy valószínűleg hiba lenne ennek kigondolását és esetleges megvalósítását is nyugdíjszakértőkre bízni. Az első szükséges dolog, hogy a politikusok világosan kinyilvánítsák az elveket és értékeket, melyeket a nagy társadalmi rendszerek, így a nyugdíjrendszer működésében viszont szeretnének látni.”

A fentiek alapján is érthető, hogy miért gondolom azt, hogy a jelen összefoglaló szempontjából, vagyis az általunk feltett kérdésekre adott válaszok feldolgozásában valójában most érünk el a kritikus ponthoz: Vannak válaszaink, de nem igazán tudjuk, hogy a válaszadók az előbbiekben feltett alapkérdésekre milyen válaszokat elfogadva képzelték el javaslataikat. Pedig ha van célja ennek az egész felmérésnek, akkor talán éppen az az üzenet, hogy ne kezdjünk el semmiféle strukturális javaslatot (REFORMOT) kidolgozni, ameddig nincs nyilvánvaló és egyértelmű válaszunk az az alapkérdésekre!

Ezt én is olyan fontosnak tartom, hogy itt most összeszedem, s újra felteszem ezeket az alapkérdéseket, miközben persze a válaszoktól is el kell várnunk az alapvető konzisztenciát :

1. Legyen-e szolidaritás a nyugdíjrendszerben?
2. Parametrikus vagy strukturális reformokról beszélünk?
3. Milyen struktúrában gondolkodunk?
4. Legyen-e állami alapnyugdíj?
5. Totális reformot akarunk-e, vagy csak a TB problémáinak mielőbbi megoldását?

S mint mondtam, a válaszadás nem az én tisztem. Ezért biztos, hogy nem tudom a válaszadók válaszait sem a fentieknek megfelelő konzisztenciába rendezni. Ezért a problémák felsorolásakor is használt, sokszor szó szerinti idézetek felsorolására szorítkozom, s az egyetlen rendező elvként azt használom, hogy az egyes javaslatok rövid távú , vagy hosszú távú feladatokat jelentő megoldásokat fogalmazzanak e meg.

Első körben viszont összeszedtem a véleményekben megjelenő figyelmeztetéseket, amelyeket a szerzők fontosnak tartanak:

- A nyugdíjrendszer reformja elsősorban nem a jelenlegi nyugdíjas korosztályokról szól!
- A munkajövedelmeket terhelő járulékkulcsok már nem emelhetők. A járulékok tekintetében már ma is az élvonalba tartozunk.
- A nyugdíjkorhatár emelése önmagában nem megoldás.
 - Az időskorú munkanélküliek nem tudnak elhelyezkedni
 - Nem az a fő baj, hogy alacsony a *törvényes korhatár*, hanem hogy az öregségi nyugdíjba vonulók átlagos életkora ennél *három évvel alacsonyabb*.
 - A nyugdíjkorhatárt a munkában töltött idők és a nyugdíjzaskor várható élettartam aránya alapján szabad csak változtatni. A 62 éves nyugdíjkorhatár jelenleg adekvát (közel azonos itthon a nyugdíjas évek aránya a munkában töltött évekhez képest, mint az európai átlag), de hosszabb távon várhatóan emelni kell a várható élettartam emelkedésével. A nyugdíjas évek *mai* aránya 2015 körül már csak kb. 64 éves korhatár mellett tartható fenn.
- Ne a demográfiával és a korhatár emeléssel ijesztgessük az embereket, hanem a foglalkoztatottság növelésére törekedjünk minden lehetséges eszközzel.
- A nemzetközi tapasztalatok arra figyelmeztetnek, hogy a szigorítások egyre több embert terelnek be a rászorultsági rendszerbe, s ez ellentétes az egyéni érdekeltség elvével.
- Az új induló nyugdíjak helyettesítési rátája az egyik legmagasabb Európában, de nyugdíjak vásárló ereje EU viszonylatban nagyon kicsi.
- A még aktívaknak nem ígérhető, hogy a rendszer megemelkedett ígérvényállománya érintetlen marad.
- A járulékkulcsok eddigi csökkentése távolról sem váltotta be a reményeket

- Nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy az egészséges nyugdíjrendszer csak akkor valósítható meg, ha minél több ember fizet teljes keresete után járulékot. Minden javaslat, amely ezzel az elvvel szembe fordul, veszélyezteti a nyugdíjrendszer fenntarthatóságát.
- Nem biztos, hogy az szolgálja a rendszer stabilitását, hogy minden történelmileg felmerült jogcímnek külön nevet adtunk.
- A társadalom tagjainak pénzügyi kultúrája csak hosszabb távon változhat. Ezért szükség van a minél jobb tájékoztatásra.

Azonnali, de mindenképpen **rövid távon** megteendő lépésekre tett javaslatok:

- Próbáljuk megjavítani a jelenlegi rendszerünket.
- Munkára ösztönzés: Ne lépjenek túl korán nyugdíjba.
- De ha nincs más megoldás, akkor ne legyen „tilos” a nyugdíjba lépés, de a nyugdíj ne legyen független a nyugdíjba lépéskori életkortól. A (bármilyen indokkal történő) korábbi nyugdíjazás költségét az illető tagnak kelljen viselnie.
- A nyugdíjjárulékot fizetők körének szélesítése
- A kötelező járulékok megosztásának újragondolása a pillérek között
- A kedvezményes nyugellátásra jogosultak körének újraszabályozása
- 13. havi nyugdíj rendszeridegenségét meg kell szüntetni. Lehetőségek:
 - Beépítése a nyugdíjkifizetés normál rendszerébe
 - A 13 havi nyugdíj fedezetül szolgálhat a nyugdíjasok által fizetendő egészségügyi hozzájárulásoknak
 - Meg is lehet szüntetni :
 - Ha a 13. havi nyugdíjakat megszüntetik, akkor a nyugdíjkiadások azonnal **7,7%**-kal csökkennek
- A nyugdíj indexálás szabályainak felülvizsgálata
 - Ha a nyugdíjasok járadékát reálértékben évente nem 1-2%-kal emelik, mint a svájci indexálás esetében, hanem csak szinten tartják, akkor a tipikus 20 éves nyugdíjas korszak alatt az állam megtakarítja a kiadások 10-20%-át.
 - De: Az inflációs indexálás mellett - évi 3 százalékos reálbér-növekedést feltételezve - a 62 éves korban megállapított 60 százaléknyi relatív (átlagbérhez viszonyított) nyugdíj már 72 éves korban az akkori átlagkereset 45 százalékára, 82 éves korban 33 százalékára süllyedne.
- Felül kell vizsgálni az igazságtalan, 1988-tól kezdődő beszámítást és a két évvel korábbi időpontra történő valorizációt
Az egyéni teljesítménytől függetlenül bizonytalanságot okozó és biztosításmatematikai szempontból sem méltányos szabályozások eltörlése esetén kiküszöbölhető lenne a jövőben az induló nyugdíjak korrekciójának állandó napirendre kerülése.
- Egy alapnyugdíj már a mai magyar rendszerből is elkülöníthető lenne
 - Másképp fogalmazva: lehetőség lenne állampolgári kötelezettségként, adó formájában befizetés előírására (célzott adó) az állami pillérbe, s ezért flat-rate nyugdíj bevezetésére.
- Fokozatos adó- és járulékterhelés a minimálbéresekre, és drasztikus jogosultság-csökkentés. (Összekapcsolva az egészségügyi ellátásokkal, az alapnyugdíj bevezetésével egyidejűleg.)

- Ha bármely politikai vagy kormányzati erő bármilyen rétegnek – legyen az már szolgáltatásban részesülő, vagy csak a szolgálati idejét épp gyűjteni elkezdett – ígér valamit, akkor legyen kötelező ennek az ígéretnek az aktuárius módszerekkel számolt értékét kommunikálnia
 - Ennek része, hogy az ígéretnek konzisztenseknek is kell lenniük, (azaz pl. a 13. havi nyugdíj kiígéréséért a magánpénztári tagokat is kompenzálni kellett volna)
 - A parametrikus szabályok feles, a rendszert érintő szabályok legalább 2/3-os parlamenti szavazati arányát kellene megkövetelni
- Vezessük be minél előbb a 2009-2013-ra tervezett arányos tb-nyugdíjat
 - ha 1998/1999-ben bevezették volna a virtuális nyugdíjszámlát, akkor mind a dolgozók, mind a nyugdíjasok megértették volna, milyen butaságon alapulnak a különféle járulékcsökkentési tervek
- A nyugdíjasok személyi jövedelem adózását tovább kell gondolni.
 - Egyetértés van a nyugdíjak figyelembe vételében az adóköteles jövedelmek számításakor.
 - De van javaslat a (jelenlegi!) nyugdíjak adómentességének korlátozására is.
 - Ez indokolható egyfelől azzal, hogy ma már a nyugdíjak bő harmada a keresetekhez viszonyítva is tisztességes szintű jövedelem forrása, másrészt a teljeskörű adómentesség mellett ugrásszerű egyenlőtlenségek alakultak ki magán a nyugdíjrendszeren belül: a nyugdíjak alsó és felső deciliseinek átlagai közötti szorzó a kilencvenes évek elejének 1,4-es értékéről mára 5,8-szeresre ugrott. Nagyvonalúan – valahol havi 80 ezer forint körül – meghúzott adómentességi limit mellett csakhamar „visszaforgatható” jövedelemre tehetne szert maga a nyugdíjkassza; csökkennének a rendszeren belüli méltánytalan – és tegyük hozzá: keresetkiegészítéssel nemigen kompenzálható – egyenlőtlenségek, továbbá szabályozottabbá válhatnának a nyugdíj melletti fehér és fekete munkavállalás adóviszonyai, valamint csökkenhetne a nyugdíjazás foglalkoztatást helyettesítő szerepe.
- „Deregularizációs” jelleggel át kell tekinteni a jelen szabályozást, minden ágazatra, listába venni és a közös célnak megfelelő javaslatokat kell tenni, különös tekintettel az átjárhatóságra, jogszerzésre, ellátási mértékekre, jogosultságokra.
- Szükség van a valós kockázatok mielőbbi azonosítására.

Nem biztos, hogy a kötelező rendszerben az egész társadalmat kell egységes kockázatközösségnek tekinteni. Ugyanakkor különítsük el azokat a kockázatokat és kiadásokat, amelyeket a rendszer nem a biztosítási elv alapján kíván kezelni
- Szükségesnek látszik a nyugdíjak alsó küszöbének rendbetételét is.
- Hatékonyabb működésre kell készíteni a pénztárakat
- A *kötelező magánpillér* működési módja elvileg adott, de Magyarországon furcsán és lazán szabályozott. Ez a fő oka a jelenlegi hatékonysági problémáknak

Amennyiben a hozamteljesítmény a jövőben nem javulna, a vegyes rendszer által biztosított nyugdíjak nemcsak az előzetes várakozásoktól, de a tiszta társadalombiztosítási rendszer által folyósított nyugdíjak összegétől is elmaradnának

- Erőteljes adótámogatás és állami kommunikáció, célzott kampányok a nyugdíjtudatosság kialakítására
Egységes adózási támogatása a hosszú távú, nyugdíjcélú megtakarításoknak. A munkáltatók erőteljes ösztönzése ebben. Széleskörű szakmai konszenzus elérése
De vannak, akik alapvetően ellenzik a nyugdíjcélú öngondoskodás adókedvezményeit.
- Fontos lenne egy nyugdíjintézet felállítása.
Mindaddig, amíg az államigazgatásban legalább 4 helyen foglalkoznak nyugdíjjal, összehangolatlanul, koncepciótlanul, nehéz valami okos, értelmes dologra számítani!
- Az egyes tervezett intézkedések hatását a rendszer fenntarthatóságára célszerű az erre a célra nemzetközileg elfogadott nettó implicit kötelezettségek változásával mérni

Persze részben már nyitott kapukat döngöttek a javaslat tevők, hiszen a fentiekben szereplő „javaslatok” közül jónéhány már a törvényhozási fázisban tart. S persze vannak még nem „kezelt” megoldási javaslatok De vigyázni kell arra is, ne hiányozzon a már meghozott, vagy szándékozott intézkedésekkel egyidejűleg annak végiggondolása, hogy az egyes intézkedésekkel *konkrétan milyen célt kíván a politika elérni* (nem csak a tervezett/várható bevételnövekedés vagy kiadás csökkenés mértékére gondolok), milyen hatásokat várnak el tőlük, s melyek azok a veszélyek, amelyek az alkalmazás/érvényesülés útjában állanak. Majd nagyon jó lenne ha az elvárások teljesülésének folyamatos kontrollja is része lenne a szabályozási folyamatnak, s ha szükség van módosításokra, azt mielőbb fogadják el.

A hosszabb távon megvalósítható javaslatok :

- Szükség van a magyar nyugdíjrendszer állami (társadalombiztosítási) pillérének hosszú távú finanszírozási egyensúlyt és pozitív munkaerőkínálati hatásokat is kiváltani képes átalakítására. Ennek *lényeges alapfeltétele egy önfinanszírozó, biztosítás elvű, a befizetett járulékkal arányos kötelező nyugdíjrendszer kialakítása*. A „befizetett járulékkal arányos nyugdíj” biztosítási elvét azonban többféleképpen lehet megvalósítani. Legalább három jól ismert megoldást érdemes áttekinteni. Az egyik a jelenleg is élő magyar rendszer 2013-tól elgondolt változata: az egyéni járulékfizetésre vonatkozó, visszamenő adatok hiányát a *szolgálati évek* számának és a valamilyen időszakban elért *átlagos keresetnek* a szorzatával pótoljuk. A másik a német gyakorlatban alkalmazott *pontrendszer*. A harmadik a mostanában gyakran követelt *virtuális egyéni számlarendszer*, röviden NDC(notional/nonfinancial defined contribution) .
 - Az NDC lelkes hívei szerint egyedül ez a tökéletes. „Az NDC rendszerben a nyugdíjak megállapítása nem igényel visszatérő politikai döntést, és aktuáriusi szempontból is korrekt módon ösztönöz a nyugdíjkorhatár fölötti munkavállalásra.”
 - Ellenzői szerint csupán körülményesebb, nagyobb adminisztrációs költséggel járó testvére az előző kettőnek. Mindhárom módszer esetében szükséges ugyanis az egyéni nyilvántartás, és számos

paraméter kell a nyugdíj kiszámításához. Ha a paramétereket megfelelően választjuk, akkor a három módszer lényegében azonos eredményt adhat. Sok körülménytől függ, hogy melyik célszerűbb. Felesleges tehát az NDC bevezetését világmegváltó reformként reklámozni.

„A működési mód fontos praktikus kérdés és eldöntendő, de szerintem nem tartozik a legfontosabbak közé.”

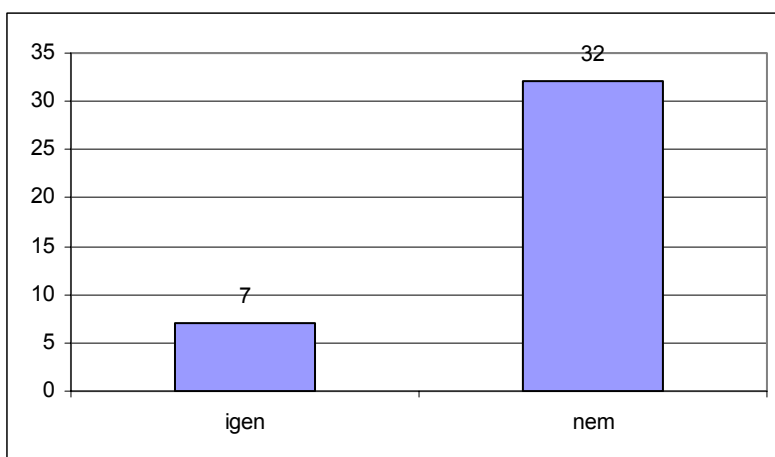
- Konszenzuson alapuló, érdekektől és előítéletektől mentes, a hatásokat minél részletesebben és mélyebben elemezni képes **matematikai modell kialakítására van szükség.**
- A nyugdíjrendszert lehetőleg tisztítsuk meg a szociális elemektől, egy kivétellel: a gyermeknevelést direkt módon kellene támogatni, mégpedig a tb nyugdíjat ugyanúgy élvező gyermektelenek kárára
Egy befizetésarányos(abb) nyugdíjrendszerben, egy potenciálisan magasabb fizetésről lemondó anyát anyagilag jobban kell kompenzálni, mint ma.
- A bevallott, de be nem fizetett TB járulék NE keletkeztessen TB jogosultságot
Ennek vannak ellenzői is, akik szerint a munkáltatói mulasztásokat ne a biztosítottakkal fizetessék meg (inkább hatékonyabb ellenőrzés kell)
- A jelenlegi nyugdíjrendszeren belül a tb súlyának csökkentése, és a magánrendszer súlyának növelése
A két pillér hasonló elvre hozása után fokozatosan el kellene tolni a rendszer súlypontját a II. pillér felé, vagyis folytatni kellene a rendszer fokozatos feltőkésítését.
- A folyamatos szabályozási változások (első pillérben a szolidaritási elv csökkenése – jelenlegi viták az első pillér pontos szerepéről, járulékfizetés szintje körüli viták korábban a II. pillérben, adózási változások a III. pillérben – csökkenő munkáltatói ösztönözöttség) eredményeképpen nehezen becsülhető meg az, hogy a jövő nyugdíjait milyen helyettesítési rátákra számíthatnak. Erre megoldást az jelenthet, ha a rendszer fontosabb paramétereit rögzítjük, akár a felülvizsgálati mechanizmusok előre meghatározásával.
„Olyan rendszert kell elkezdni építeni, amely kezelhető, de tudjuk, hogy változni fog.”
- A járulékarányos nyugdíjak megteremtésével egyidejűleg be kell vezetni valamilyen rászorultsági elvű nyugdíjat is
- A nyugdíjak megállapításánál meggondolandó az alacsonyabb és magasabb jövedelműek életkockázatainak eltéréseit is figyelembe venni
- *a nyugdíjrendszer módosítás egyik lényeges sajátossága a rugalmasság lehetne*, ami azt eredményezhetné, hogy nem csak egyféle úton lehetne a (kötelező járulékokon alapuló) nyugdíjig eljutni.
- Elképzelhető, hogy a kialakítandó rendszerben bárki fizethessen a mindenkori járuléklafon mértékéig járulékot a munkanyugdíj rendszerbe (az is, akinek nincs, vagy éppen kicsi a „látható” magyarországi munkajövedelme)
- A kiegészítő pillérekben a felhalmozási szemlélet, illetve a járadékszolgáltatás igénybevételeinek ösztönzésére kell törekedni.

Zárszó

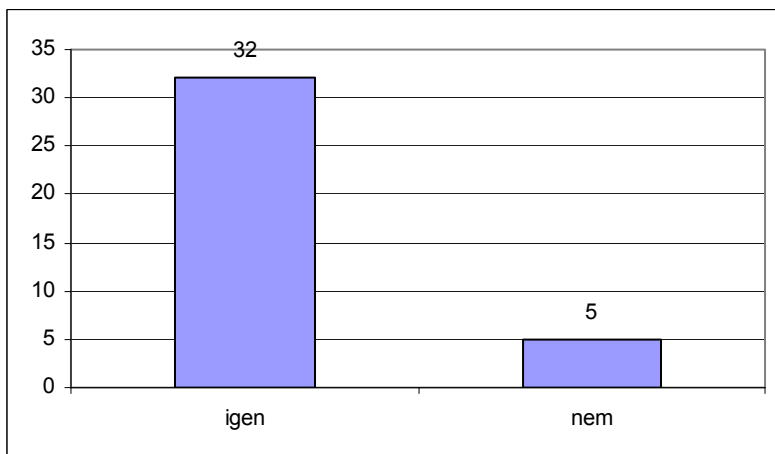
Itt most végetér a szakértői hozzászólások összefoglalója. De a munka most kezdődik. Hiszen ez az anyag (bár összefoglalónak lehet, hogy sok), valódi döntéseket megalapozó tanulmánynak kevés.

S végül még valami. Jelen összefoglaló ismertetésére 2006 október 24-én a Nemzetközi Bankárképző Központ valamint a MTA Közgazdaságtudományi Intézete által kezdeményezett, s a Magyar Modellezési Társadág által felkarolt Bismarck-Beveridge Klub első rendezvénye keretében kerül sor a Központi Statisztikai Hivatal épületében. A jelenlévők –mintegy ötven szakértő és érdeklődő – érkezésekor kiosztásra került egy kérdőív, azzal a céllal hogy bemutassuk, hogy valóban megosztottak-e a nyugdíj kérdésekben a vélemények. Az alábbiakban bemutatjuk ennek a mini közvéleménykutatásnak az eredményét:

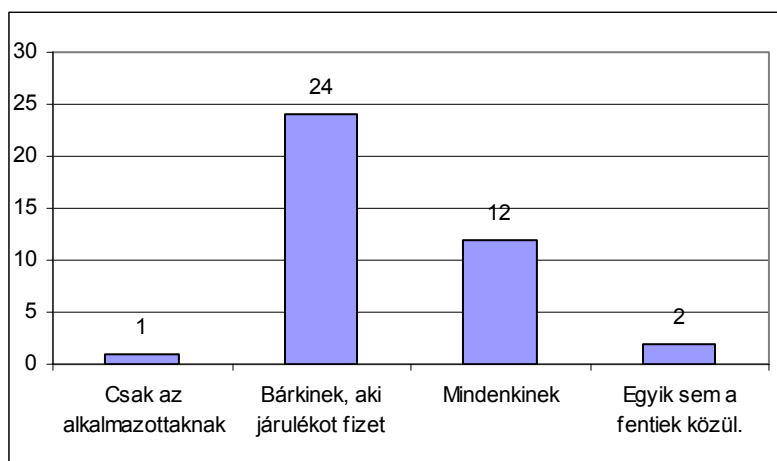
1. kérdés: **Csak akötelező rendszerről kell beszélünk?**

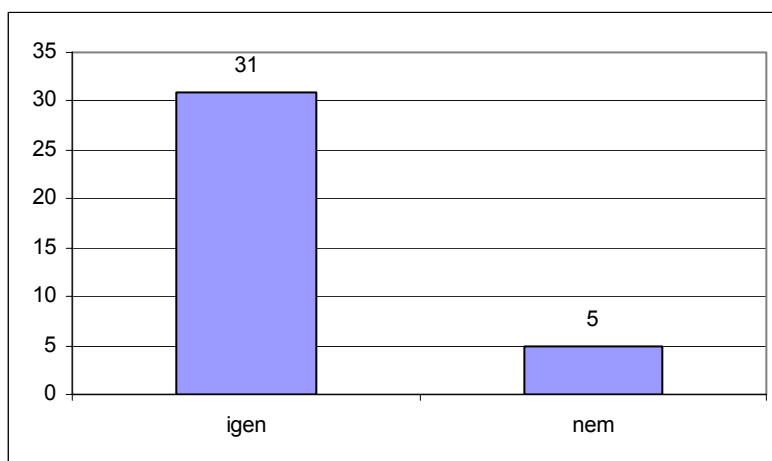
2. Kell - e szolidaritás a nyugdíjrendszerben?

3. Kinek a nyugdíját akarjuk biztosítani ?

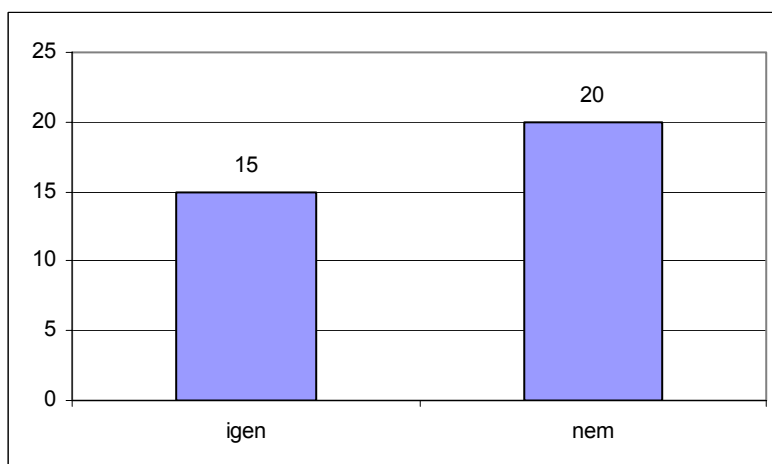

4. Legyen alapnyugdíj?

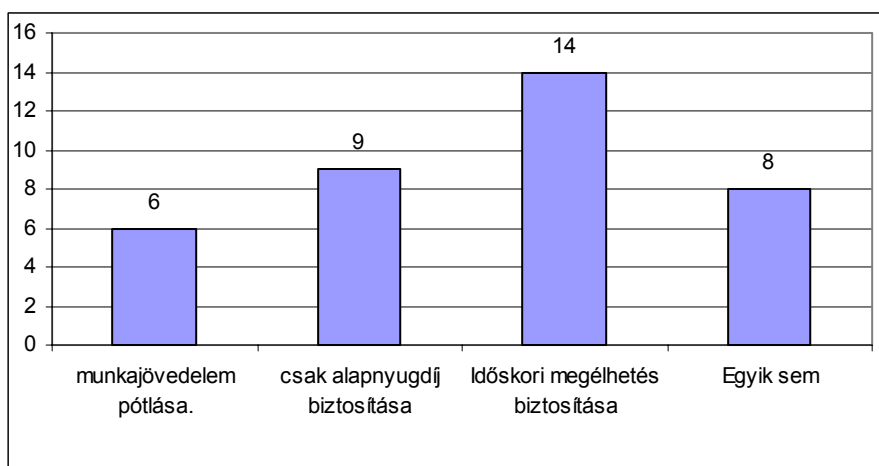

Ha igen :

5. Rászorultsági alapon fizessenek alapnyugdíjat?

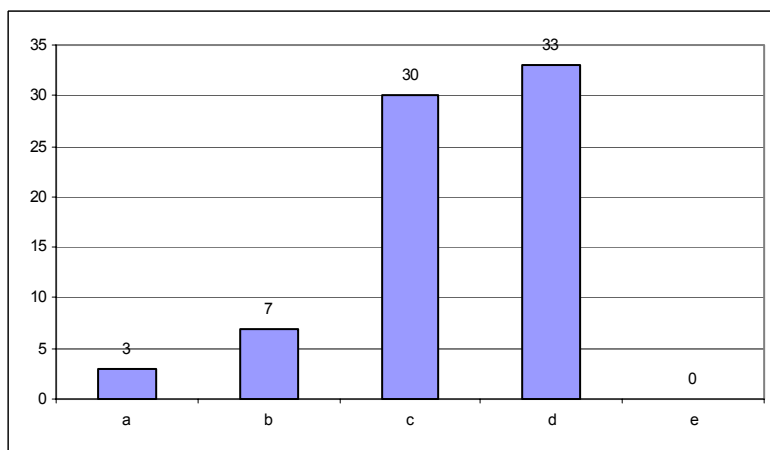

6. Mi az állam feladata a nyugdíjrendszer tervezésekor?

7. Ön melyik véleménnyel tud egyetérteni ? (több válasz is megjelölhető)

- a. Ma csak a jelenlegi tb rendszer diszfunkcionalitásának megszűnését lehet célul kitűzni.
- b. A jelenlegi tb rendszer hosszú távon a paraméterek akármilyen változtatásával sem működőképes.
- c. Csak körültekintő hatástanulmányok után szabad a rendszer struktúrájához hozzányúlni.
- d. A nyugdíjrendszer reformját két egymástól szigorúan elkülönülő programra kell osztani: a rövidtávú (azonnali) teendőkre, és arra, amit a szó klasszikus értelmében nyugdíj-rekormnak hívhatunk.
- e. egyik sem

Lehet, hogy hosszú az út amegegyezésig?